

УДК 340.1

*Костянтин Сергійович Немченко,
аспірант відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*

ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ: ДОКТРИНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ ПІЗНАННЯ

Постановка проблеми. Системне поєднання економічного примусу у сполученні з матеріальною зацікавленістю суб'єктів підприємництва є єдиним належним та ефективним способом впливу на реальний сектор економіки. Модеруючи економічні умови шляхом застосування податкових преференцій, змінюючи ставки оподаткування, вводячи одні та скасовуючи інші податки, держава створює відповідні умови як з метою прискореного розвитку окремих галузей та виробництв, так і стримуючи бурхливий ріст тих сфер, які держава вважає неприйнятними або шкідливими, наприклад, з соціальної точки зору, як-то гральний бізнес. В сучасній Україні відбуваються спроби здійснити значні зміни в системі оподаткування учасників економічних відносин: запровадження жорсткіших правил оподаткування, які були розроблені для запобігання уникнення оподаткування та адміністрування оподаткування, або ж радикальна заміна системи корпоративного оподаткування шляхом введення податку на виведений капітал. З огляду на рейтинги економічної свободи в державі сформовано досить сприятливі умови для ведення бізнесу. Проте за оцінками департаменту економічної стратегії та макроекономічного прогнозування Мінекономрозвитку рівень тіньової економіки в Україні становив 37 % від ВВП в 2017 році та має тенденцію до зростання [1]. Не дивлячись на певні податкові вдосконалення, вирішення проблем щодо легалізації тіньового бізнесу залежить від того, наскільки дієвою буде фіскальна політика та наскільки результативними стануть її рішення для підвищення активності реального сектору. Таким чином, питання фіскальної політики завжди були в переліку як найгостріших політичних, економічних, так і соціальних проблем. Визначаючи фіскальну політику, держава здійснює розробку стратегії й тактики свого економічного розвитку. Тобто для комплексного розуміння теоретичних засад сучасного розуміння діяльності держави в сфері оподаткування необхідно визначити зміст та співвідношення понять «податкова політика» та «фіскальна функція держави».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи аналізу питань формування фіскальної політики, визначення її місця у формуванні фондів державного бюджету були закладені науковими доробками таких економістів, як В. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. М. Кейнс, П. А. Самуельсон, М. Фрідмен, К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю, Дж. Долан, Д. Ліндсей, С. Фішер, Р. Дорнбуш та ін. Проблематика фіскальної політики держави була предметом дослідження у працях А. І. Крисоватого, І. О. Луїної, А. І. Луцика, В. М. Мельника, Ц. Г. Огня. Не применшуючи значення доробку вчених, необхідно зазначити на відсутності теоретико-правового дослідження проблеми фіскальної функції держави. Метою цієї публікації є з'ясування поняття «фіскальна політика» на доктринальному рівні та встановлення основних аспектів співвідношення понять «фіскальна політика» та «фіскальна функція держави» у загальнотеоретичній науці.

Основні результати дослідження. З метою визначення змісту того чи іншого поняття вважаємо за доцільне, в першу чергу, здійснити семантичний та етимологічний аналіз такого поняття. (Politik; від грец. politika – «державна справа») – за Платоном і Арістотелем, єдина наука про суспільство у (місті) державі (полісі) [2]. В контексті сучасного вчення про державу під політикою розуміють науку про завдання та цілі держави і про засоби, які є в розпорядженні або бувають необхідні для досягнення цих цілей [3]. Допоміжні науки по відношенню до політики: історія, політична і економічна географія, теорія держави і права, соціологія, вчення про народне господарство, психологія, етика. Практична політика являє собою активну участь людей у державному житті в якості виборців, депутатів, міністрів і т. д. Тлумачні словники дають нам визначення політики як діяльності органів державної влади і державного управління, що відображає суспільний лад і економічну структуру країни, а також діяльності партій та інших організацій, громадських угруповань, що визначається їхніми інтересами і цілями [4].

У сучасній літературі було обгрунтовано кілька трактувань політики: 1) як відносини між класами з приводу влади (марксизм); 2) як панування через завоювання та використання влади; 3) як управління державою і впорядкування суспільного життя; 4) як системи принципів і норм регулювання життя суспільства загалом, соціальних груп та індивідуумів [5, с. 603].

Перерозподіл влади, пов'язаний із становленням індустріального суспільства, завершився в XVIII-XIX ст., що призвело до перегляду уявлень про політику. Органічна цілісність держави уподібнюється твору мистецтва і з того моменту сприймається як вище благо і завданням теорії політики, починаючи з вчень про державу і право І. Канта, І. Г. Фіхте та Г. В. Ф. Гегеля, здійснюється визначення умов, за яких можливе створення і підтримання органічної цілісності держави або соціальної групи. Одним із наслідків такого розуміння політики стає її зближення з мистецтвом (К. Я. Буркхардт, Ф. Ніцше та ін.), а іншим – розрізнення політики і теорії держави, політики і вчення про владу. Так, наприклад, в 20-30-ті рр. XX ст. К. Шмітт створює теорію «політичного», в якій поняття політики пов'язано з проведенням екзистенційного розрізнення друга і ворога. Шмітт вважав, що для створення органічної цілісної спільності людей необхідно протиставити їй ворога, причому, з точки зору Шмітта, це – єдиний спосіб створення цілісної держави (або цілісної соціальної групи) і, отже, предмет політики [6, с. 131]. Теорія Шмітта, разом з її політичними передумовами і наслідками, не раз піддавалася критиці, але і до цього дня такого роду погляди широко використовуються в практичній політиці з метою створення не скільки цілісних, скільки однорідних груп. Однак, найважливішим теоретичним наслідком всіх навчань про способи створення органічно цілісного об'єднання людей стало розмежування політики і науки про державу. Сучасні теорії влади (М. Фуко, П. Бурдьє та ін.) фіксують складність відносин влади в суспільстві; влада постає багатостороннім явищем, а джерел при владі багато. Ця зміна уявлень про владу призводить до появи теорій мікрополітики (Д. Купер, Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі і ін.), які передбачають необхідність розгляду політики на рівні мікрогруп. Залежність макрополітики від мікрополітикуму розглядалася і раніше. Ідеї, схожі із сучасною мікрополітикою, можна виявити у деяких авторів епохи романтизму, а в XX ст. слід згадати теорії В. Райха, що зв'язував невдачу соціалістичних перетворень в СРСР зі збереженням авторитарно-патріархальної сім'ї. Мікрополітична революція, сутність якої, на думку Д. Купера, полягає у створенні деієрархізованих мікрогруп, повинна готувати ґрунт для глобальних змін. Сучасна теорія політики є теорією соціального конструювання, метою якого виявляється створення збалансованого суспільства. Таким чином поняття політики пройшло трансформацію разом з перетвореннями, які відбувались в суспільстві. Генеза цього поняття відбулась від стародавнього терміна, що позначав науку ведення господарства та діяльності грецьких міст-держав, до терміна, що позначає процеси створення та збереження цілісності держави або окремої соціальної групи. Підсумовуючи, на нашу думку, найбільш вдалим визначенням політики є поняття, обгрунтоване С. А. Нікітіним, автором статті «Політика» в «Сучасному філософському словнику», вчений вважає, що: політика органічно пов'язана із здійсненням влади, і тому визначення поняття «політика» прямо залежить від розуміння сутності влади [7, с. 523]. Таким чином, ми можемо прийти до висновку, що політика є проявом сутності влади та безпосередньо її функцією.

Продовжуючи наше дослідження, необхідно обгрунтувати визначення поняття «фіскальна»: вона походить від терміна «фіск». Фіском (від лат. *Fiscus*, букв. – кошик) під яким у Стародавньому Римі називалася військова каса, де зберігалися гроші, призначені до видачі легіонерам. З часів Августа, тобто з кінця I ст. до н. е., фіском стала називатися приватна скарбниця імператора, що знаходилася у веденні чиновників і поповнювалася доходами імператорських провінцій [8, с. 31].

Неоднозначним видається трактування поняття «фіск» в зарубіжних виданнях правових словників. Так, в словнику *Black's law dictionary* *fisc* (*fiscal*) вживається при позначенні скарбниці, грошей, доходів, адміністратора доходів [9, с. 477].

У сучасній юридичній літературі під фіском розуміється сама держава як суб'єкт у відносинах з приводу державного майна. Так, Д. В. Вінницький зазначає, що фіск – це публічно-територіальне утворення, що виступає в публічно-правових майнових відносинах з приватними особами, наділене при цьому правомочністю здійснювати присвоєння права власності на майно, передане йому зазначеними приватними особами в рамках названих відносин [10, с. 241]. Г. А. Воробей пропонує дещо інше трактування досліджуваного поняття, розглядаючи фіск як основу державних доходів, які забезпечують державу коштами для виконання своїх різнобічних і різноманітних функцій і завдань [11, с. 24]. Таким чином, аналіз доктринальних джерел дозволяє говорити про існування

різних трактувань поняття «фіск», що обумовлено, перш за все, відсутністю його легальної дефініції. Поняття ж «фіскальний» як похідне від слова «фіск» розуміється в науці фінансового права як категорія, що стосується адміністрування доходів, в тому числі і державних, за участі держави, прямої чи опосередкованої. Поняття ж «фіскальна політика» було досліджене як в рамках вітчизняної та зарубіжної правової та економічної наук. Для початку пропонуємо проаналізувати декілька визначень «фіскальної політики», які обґрунтовані в економічній науці.

Безпосередній зв'язок з фіскальною політикою мають видатні постаті Дж. М. Кейнса та кейнсіанці (А. Пігу, Р. Харрод, Е. Хансен). На їхню думку, зміст фіскальної політики полягає в управлінні у певних цілях сукупним попитом за допомогою маніпулювання податками, трансфертами та урядовими закупівлями [12, с. 285].

На нашу думку, таке визначення є штучно звуженим у відповідності до особливостей кейнсіанської теорії, що, в свою чергу, не дозволяє чітко і конкретно детермінувати, які саме цілі необхідно досягти фіскальної політиці та на кого покладається управління попитом і в чому саме виявляється (за допомогою яких інструментів здійснюється) управління попитом. Також варто відзначити, що воно ігнорує інші важливі особливості фіскальної політики, як-то акумулювання державних коштів (що буде досліджене нижче), та штучно звужує визначення фіскальної політики саме до управління попитом.

Деякі зарубіжні вчені-економісти під фіскальною політикою держави розуміють постійне втручання держави в економічні процеси та явища з метою регулювання їх перебігу [13, с. 90]. Аналізуючи таке визначення, можемо зробити висновок, що ототожнення фіскальної політики з втручанням держави в економічні процеси також має певну некоректність з точки зору теоретико-правової науки. Такий підхід до визначення не надає можливості чітко окреслити інструменти, за допомогою яких держава здійснює такий вплив, що, на нашу думку, є некоректним та не дозволяє відокремити фіскальну політику від інших видів державної політики, адже держава здійснює втручання в економіку за допомогою різних засобів та інструментів, що не завжди знаходяться у фіскальній площині. Наприклад, держава здійснює монетарні заходи (валютна інтервенція або девальвація), що не коректно включати до змісту фіскальної політики, а можливо відносити до монетарної політики, хоча за їх допомогою держава здійснює втручання в економічні процеси.

Деякі вчені економісти вважають, що фіскальна політика – це політика уряду, яка стосується обсягів урядових закупівель, трансфертних платежів і податків [14, с. 90]. Під фіскальною політикою розуміють також процес змін у системі оподаткування, урядових видатках для того, щоб: по-перше, зменшити коливання ділових циклів; по-друге, сприяти швидкому зростанню економіки з високою зайнятістю та без високої неконтрольованої інфляції [15, с. 389].

Поширеним є також визначення фіскальної політики, як урядового впливу на економіку через оподаткування, формування обсягу й структури державних витрат із метою забезпечення належного рівня зайнятості, запобігання та обмеження інфляції, згубного впливу циклічних коливань [16, с. 690].

Наведені вище визначення містять в собі ті явища та категорії, які охоплюються поняттям «фіскальна політика». Однак, на нашу думку, вони є фрагментарними та потребують більш ретельного аналізу та доповнення. Для цього згадуємо вчених, які обґрунтовують більш широке визначення. Так А. В. Бондар вважає, що сукупність заходів, які уповноважені органи держави реалізують з метою зміни державних видатків, оподаткування, надання пільг, субсидій, трансфертних платежів для регулювання економічних показників, підтримання високого рівня зайнятості і попередження росту цін, і є фіскальною політикою [17, с. 87]. На нашу думку, найбільш вдалим визначенням фіскальної політики є її розуміння, як діяльності уряду в галузі оподаткування, державних витрат, державного бюджету, що має на меті забезпечення зайнятості населення та вирішення економічних проблем в країні [18, с. 235]. Таке визначення, як нам видається, вдало окреслює, в чому саме полягає діяльність держави в сфері фіскальної політики. Однак, спроба обмежити цілі фіскальної функції лише питаннями зайнятості та вирішенням економічних проблем не відображає реальних цілей та завдань, які вирішуються державою в сфері фіскальної політики.

Таким чином, можна зробити висновки, що в більшості дослідження категорії «фіскальна політика» в аспекті економічної науки має фрагментарний та несистемний характер. Однак, аналізуючи такі дослідження, можливо зробити висновок, що вплив на економіку з боку держави є спільною ознакою, яку виокремлюють більшість вчених-економістів при визначенні поняття «фіскальна

політика». Ми погоджуємось з таким підходом та, на нашу думку, така ознака поняття «фіскальна політика» може бути включена до змісту поняття «фіскальна політика» як категорії теоретико-правової науки.

Окремо, на нашу думку, варто проаналізувати підходи до визначення «фіскальної політики», які були сформовані в науці фінансового права. Ми розуміємо, що такі визначення будуть мати в собі особливості, що обумовлюються предметом фінансового права, однак ми вважаємо, що їх аналіз може дозволити виокремити узагальнюючі змістовні характеристики, що можуть бути включені до визначення «фіскальна політика» для цілей теоретико-правової науки.

О. В. Ракул пропонує наступне визначення фіскальної політики, як сукупності заходів, які проводять органи державної влади щодо формування й реалізації дохідної та видаткової складових державного бюджету з метою ефективного виконання державою своїх функцій [19, с. 50]. Аналізуючи її визначення, розуміємо, що автор зосереджується на категорії бюджету та його виконанні в межах визначення фіскальної політики. Вважаємо логічним та доцільним зазначити, що фіскальна політика спрямована на забезпечення виконання державою своїх функцій, що є характерним як для галузевого визначення «фіскальної політики», так і для теоретико-правового.

Таким чином, серед науковців-правників існує думка, що фіскальна політика є заходами, що здійснює держава в рамках своєї діяльності. Наприклад, фіскальна політика розглядається як сукупність заходів держави у сфері оподаткування та державних витрат шляхом впливу на стан господарської кон'юнктури, перерозподілу національного доходу, нагромадження необхідних ресурсів для фінансування соціальних програм [20, с. 4].

В той же час існує визначення фіскальної політики, що розуміється як сукупність фінансових заходів держави по регулюванню доходів і витрат бюджету з метою досягнення певних соціально-економічних цілей суспільства, виконання найважливіших функцій держави [21, с. 828]. На думку І. І. Кучерова, податкова політика є сукупністю здійснюваних державою (муніципальними утвореннями) заходів, спрямованих на забезпечення своєчасної та повної сплати податків і зборів в обсягах, що дозволяють надати їй необхідного фінансування [22, с. 4]. Аналізуючи позицію Л. І. Дідківської та Л. С. Головки, можливо зробити висновок, що в їх розумінні фіскальна політика виступає як поєднання бюджетної та податкової політики [23, с. 101].

Таким чином, домінуючим підходом до визначення фіскальної політики в фінансовому праві є її розуміння як впливу на економіку держави та застосування державою різних правових і економічних інструментів, а саме податків та зборів, та діяльність державних та місцевих органів влади з їх встановлення і подальшого акумулювання.

Беручи до уваги викладені вище підходи до визначення «фіскальна політика», вважаємо за потрібне проаналізувати такий аспект поняття, як координація фіскальної політики та інших видів державних політик (монетарної, грошово-кредитної політик тощо). Як зазначалось вище, фіскальна політика полягає саме у впливі на економіку. На нашу думку, узгодження дій державних органів, що спрямовані на управління економікою, дозволяє досягти потрібних економічних показників більш ефективно. За допомогою заходів в рамках фіскальної політики держава забезпечує стійкість власних фінансів та контролює інфляцію саме через координацію з іншими заходами монетарної політики. Оскільки Україна є соціальною державою з економікою, що розвивається, то, на нашу думку, важливою є стабільність державних інститутів та здатність держави в особі центробанку керувати інфляцією, що притаманна під час кризових явищ країнам, які розвиваються, що забезпечується державним впливом на економіку. Таким чином, забезпечення ефективності заходів впливу держави на економіку є важливою складовою діяльності держави. Схожу думку висловлює керівництво НБУ, що підкреслює важливість координації фіскальної та монетарних політик [24].

В рамках цього дослідження ми розуміємо фіскальну функцію держави на сучасному етапі, як напрямок діяльності держави, спрямований на акумуляцію державних коштів, створення правових, економічних та соціальних умов для отримання таких коштів державою в майбутньому, забезпечення прав і свобод всіх учасників правовідносин в ході діяльності з акумуляції державних коштів, забезпечення функціонування соціальної складової держави та забезпечення рівних економічних і соціальних можливостей.

Порівнюючи поняття фіскальної функції держави та фіскальної політики, вважаємо за потрібне виділити такий спільний аспект, як взаємодія держави з національною економікою. Здійснення впливу держави на економіку за допомогою регулювання податків та зборів є елементом змісту

фіскальної політики. В той же час створення економічних умов для акумуляції коштів за допомогою податків та зборів, як важелів економічного регулювання є частиною фіскальної функції держави. На нашу думку, з точки зору загальнотеоретичної науки, фіскальна політика реалізує ті завдання та напрями, що обумовлені змістом фіскальної функції шляхом здійснення впливу на економіку та співвідносяться між собою як частина та ціле.

Висновки. Таким чином, з точки зору теорії права, «фіскальна політика» - це вплив держави на економіку через регулювання податків та обов'язкових платежів, а також їх координація з іншими засобами впливу держави на економіку, що полягає у встановленні та виконанні податків та зборів з подальшою акумуляцією коштів.

Список використаних джерел

1. Рівень тіньової економіки у І кварталі 2017 року склав 37% [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=f1af7de3-9a52-427b-445949e29169f1b&title=RivenTinovoiEkonomikiUIKvartali2017-RokuSklav37-Vvp>
2. Аристотель. Политика // Аристотель. Сочинения : в 4 т. Т. 4. – М. : Мысль, 1983. – 647 с.
3. Касьянов Г. А. К ВОПРОСУ ОБ ОПРЕДЕЛЕНИИ ПОНЯТИЯ «ПОЛИТИКА» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-ob-opredelenii-ponyatiya-politika>
4. Большой словарь иностранных слов [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://gufo.me/dict/foreign_words
5. Ожегов С. И. Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://endic.ru/ozhegov/Politika-24746.html>
6. Шмитт К. Теория партизана. Промежуточное замечание к понятию политического. М., 2007. 304 с.
7. Никитин С. А. Политика // Современный философский словарь / Под общей ред. д. ф. н. профессора В.Е. Кемерова. 3-е изд., испр. и доп. М. : Академический Проект, 2004. 864 с.
8. Брызгалин А. В., Берник В. Р., Головкин А. Н., Попов О. Н. под ред. Брызгалина А. В. ; Центр «Налоги и фин. право». – Москва : Аналитика-Пресс, 1997. – 600 с.
9. Blacks Law Dictionary. 6 th Ed. 5 tt/ Reprint. 1995. P. 1810.
10. Винницкий Д. В. Российское налоговое право: проблемы теории и практики. 397 с.
11. Воробей Г. А. Финансовое право: учеб. пособие / Г. А. Воробей. – Минск : Амалфея, 2006. – 434 с.
12. Макроекономіка. Теорія і російська практика : підручник, 2-е видання. Перероб. і доп./під ред. А. Г. Грязнова і М. М. Думного. – М. КНОРУС, 2007, 688 с.
13. Экономика и математические методы Т. 31 Вип. 4. – 2003. 93 с.
14. Дорнбуш Р. Макроекономика : [пер. с англ.] / Р. Дорнбуш, С. Фишер. – М., 1997. – 784 с.
15. Самуельсон П. А. Макроекономика / П. А. Самуельсон, В. Д. Нордгауз. – К. : Основи, 1995. – 574 с.
16. Базилевич В. Д. Макроекономика : [підруч.] / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, К. С. Баластрик ; за ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання, 2007. – 703 с.
17. Бондарь А. В. Макроекономика: учебное пособие/А. В. Бондарь [и др.] – Минск, БГЭУ, 2007. – 415 с.
18. Борисов Е. Ф. Экономическая теория : [учеб.] / Е. Ф. Борисов. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрайт Издат, 2005. – 399 с.
19. Ракул О. В. Фіскальна політика держави: проблеми розуміння / О. В. Ракул // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – №1. – С. 44-50. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/>
20. Бюджет повної зайнятості та фіскальна політика / А. Г. Савченко, С. М. Соломенко // Фінанси України. – 2007. – № 4. – С. 3-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2007_4_2
21. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 3 / С. В. Мочерний та ін. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – 952 с.
22. Кучеров И. И. Государственная налоговая политика: цели и методы осуществления // Финансовое право. – 2005. – № 4. 48 с.
23. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки / Л. І. Дідківська, Л. С. Головкин. – К. : Знання-Прес, 2000. – 203 с.
24. Взаємодія фіскальної та монетарної політики в Україні: від домінування до координації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://voxukraine.org/uk/vzayemodiya-fiskalnoyi-ta-monetarnoyi-politiki-v-ukrayini-vid-dominuvannya-do-koordinatsiyi/>

References

1. *Riven tinovoi ekonomiky u I kvartali 2017 roku sklav 37%* [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=f1af7de3-9a52-427b-445949e29169f1b&title=RivenTinovoiEkonomikiUKvartali2017-RokuSklav37-Vvp>
2. *Aristotel'.* Politika // Aristotel'. Sochineniya v 4 t. T. 4. – M. : Mysl', 1983. – 647 c.
3. *Kas'yanov G. A.* K VOPROSU OB OPREDELENIY PONYATIYA «POLITIKA» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-ob-opredelenii-ponyatiya-politika>
4. *Bol'shoj slovar' inostrannykh slov* [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: https://gufo.me/dict/foreign_words
5. *Ozhegov S. I. Shvedova N. Yu.* Tolkovyj slovar' russkogo yazyka [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: <https://endic.ru/ozhegov/Politika-24746.html>
6. *Shmitt K.* Teoriya partizana. Promezhutochnoe zamechanie k ponyatiyu politicheskogo. M., 2007. 304 s.
7. *Nikitin S. A.* Politika // Sovremennyy filosofskiy slovar' / Pod obshchej red. d. f. n. professora V. E. Kemerova. 3-e izd., ispr. i dop. M.: Akademicheskij Proekt, 2004. 864 s.
8. *Bryzgalin A. V., Bernik V. R., Golovkin A. N., Popov O. N.* pod red. Bryzgalina A. V.; Centr «Nalogi i fin. pravo». – Moskva : Analitika-Press, 1997. – 600 s.
9. *Blacks Law Dictionary.* 6 th Ed. 5 tt/ Reprint. 1995. P. 1810.
10. *Vinnickij D. V.* Rossijskoe nalogovoe pravo: problemy teorii i praktiki. 397 s.
11. *Vorobej G. A.* Finansovoe pravo : ucheb. posobie / G. A. Vorobej. – Minsk : Amalfeya, 2006. – 434 s.
12. *Makroekonomika.* Teoriia i rosiiska praktyka : pidruchnyk, 2-e vydannia, pererob. i dop./pid red. A. H. Hriaznova i M. M. Dumnoho. – M. KNORUS, 2007, 688 s.
13. *Ekonomika i matematicheskie metody.* T. 31. Vip. 4. – 2003. 93 s.
14. *Dornbush R.* Makroekonomika : [per. s angl.] / R. Dornbush, S. Fisher. – M., 1997. – 784 s.
15. *Samuel'son P. A.* Makroekonomika / P. A. Samuel'son, V. D. Nordgauz. – K. : Osnovi, 1995. – 574 s.
16. *Bazilevich V. D.* Makroekonomika : [pidruch.] / V. D. Bazilevich, K. S. Bazilevich, K. S. Balastrik ; za red. V. D. Bazilevicha. – K. : Znannya, 2007. – 703 s.
17. *Bondar' A. V.* Makroekonomika: uchebnoe posobie/A. V. Bondar' [i dr.] – Minsk : BGEU, 2007. – 415 s.
18. *Borisov E. F.* Ekonomicheskaya teoriya : [ucheb.] / E. F. Borisov. – 3-e izd., pererab. i dop. – M. : Yurajt Izdat, 2005. – 399 s.
19. *Rakul O. V.* Fiskal'na politika derzhavi: problemi rozuminnya / O. V. Rakul // Naukovij visnik Nacional'noi akademii vnutrishnih sprav. – 2015. – №1. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/>
20. *Biudzhety povnoi zainiatosti ta fiskalna polityka* / A. H. Savchenko, S. M. Solomenko // Finansy Ukrainy. – 2007. – № 4. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2007_4_2
21. *Ekonomichna entsyklopediia: u trokh tomakh.* T. 3 / S. V. Mochernyi ta in. – K. : Vydavnychiy tsentr «Akademiia», 2000. – 952 s.
22. *Kucherov I. I.* Gosudarstvennaya nalogovaya politika: celi i metody osushchestvleniya // Finansovoe pravo. – 2005. – № 4. 48 c.
23. *Didkivska L. I.* Derzhavne rehuliuвання ekonomiky / L. I. Didkivska, L. S. Holovko. – K. : Znannya-Pres, 2000. – 203 c.
24. *Vzaiemodiia fiskalnoi ta monetarnoi polityky v Ukraini: vid dominuvannya do koordynatsii* [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://voxukraine.org/uk/vzayemodiya-fiskalnoyi-ta-monetarnoyi-politiki-v-ukrayini-vid-dominuvannya-do-koordinatsiyi/>

Немченко К. С. Фіскальна політика держави: доктринальний рівень пізнання

У статті на доктринальному рівні розглянуто питання особливостей змісту фіскальної політики. Під час дослідження було проаналізовано світові та вітчизняні підходи до поняття фіскальної політики. Було здійснено аналіз ключових ознак поняття «фіскальна політика», що існують в економічній науці та науці фінансового права. Досліджено поняття «фіскальна політика» на доктринальному рівні та встановлено основні аспекти співвідношення понять «фіскальна політика» та «фіскальна функція держави» у загальнотеоретичній науці. Було зазначено, що домінуючим підходом до визначення фіскальної політики в фінансовому праві є її розуміння як впливу на економіку держави та застосування державою різних правових і економічних інструментів, а саме податків та зборів, та діяльність державних та місцевих органів влади з їх встановлення та подальшого акумулювання. Водночас, автор зазначає, що з точки зору загальнотеоретичної науки, фіскальна політика реалізує завдання та напрями, що обумовлені змістом фіскальної функції шляхом здійснення впливу на економіку та співвідносяться між собою як частина та ціле. Водночас, з точки зору теорії права, «фіскальна політика» – це вплив держави на економіку через регулювання податків та обов'язкових платежів, а також їх координація з іншими засобами впливу держави на економіку, що полягає у встановленні та виконанні податків та зборів з подальшою акумуляцією коштів.

Ключові слова: фіскальна політика, держава, фіскальна функція держави, політика.

Nemchenko K. S. The fiscal policy of the state: the doctrinal level of knowledge

The specific nature of fiscal policy is considered on doctrinal level within the article. In this research local and international approaches to determination of fiscal policy were analyzed and studied. We performed the analysis of key elements of term of fiscal policy in economic theory and finance law science. There is a part of research devoted to the definition of fiscal policy stated on doctrinal level and there was determined the correlation between fiscal policy and fiscal function of state from the perspective of legal theory. The author researched that the main approach to determination of fiscal policy in finance law science is understanding it's as an influence of state on national economy and application different legal and economic tools in particular taxes and duties and activities of authorities in the field of implementation of such taxes and further accumulation of funds. The author proves that the major part of research within economic studies in the field of fiscal policy is not systematic and non-comprehensive. However, based on the analysis stated in the article it is possible to make a conclusion that influence on economy is core feature of fiscal policy determined by the majority of researchers in economic science. Thus, it is possible to include this feature to the definition of fiscal policy for the purpose of legal theory. At the same time, the author considers that from the perspective of legal theoretical science fiscal policy implements tasks and directions determined by nature of fiscal function of state through influence of economy performed by taxes and duties and fiscal policy correlates with fiscal function of state as a part and whole. On the other hand, for the purpose of legal theoretical science fiscal policy is an influence of state on national economy with regulation of tax and duties and its coordination with other tools of governmental influence on economy in particular in establishment of taxes and duties and further accumulation of relevant funds.

Keywords: State, Fiscal Policy, Fiscal function of state, policy.

DOI: 10.33663/2524-017X-2020-11-30

УДК 342.7

*Катерина Валеріївна Николина,
доцент кафедри теорії права та держави
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент*

**ПРАВОВА ДОКТРИНА ЯК ДЖЕРЕЛО
ЮРИДИЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ
В ПРОЦЕСІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ**

Постановка проблеми. Обов'язковою ознакою сучасної правової держави є не лише визнання та декларування прав людини, а й реальне їх забезпечення та захист. Ідея прав людини, будучи закріпленою в багатьох міжнародних нормативних актах, на сьогодні розглядається як дієвий критерій демократичності та легітимності держав, виступає ідеологічним базисом для розробки нових, як національних, так і міждержавних правових документів. Однак, в процесі правозастосування, зокрема судами, виникає багато труднощів щодо правильної аргументації рішення по справі, оскільки нормативні джерела не завжди дають однозначну відповідь. В таких випадках на допомогу приходять саме правова доктрина.

Питання про віднесення правової доктрини до джерел права викликає гострі наукові дискусії вже не одне десятиліття. В сучасних умовах інтеграційних процесів, зближення та уніфікації європейських правових систем необхідність переосмислення існуючих теоретичних підходів актуалізується з новою силою.

Термін «доктрина» походить від грецького «доха» та українською перекладається як гадка, думка, погляд; плід уяви, примара; слава, пошана, репутація; очікування, сподівання [1, с. 98]. Як бачимо, доволі різноманітні смисли, які набувають то негативного забарвлення, як щось несвідоме та уявне, то свідчать про цілком реальний результат раціонального мислення. Очевидно, що з точки зору юридичної термінології, правова доктрина має специфічне призначення та змістовне навантаження, обумовлене особливостями правової дійсності.